

Nr 36.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående Tännforsens och andra större vattenfalls avsättande såsom nationalparker.

(2:a avd.)

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 101 av herrar *Petersson* och *Osvald* samt II: 171 av herr *Osterman m. fl.*, har hemställts, »att riksdagen måtte besluta dels att den staten tillhöriga Tännforsen med angränsande mark måtte avsättas såsom nationalpark, dels att antingen den nu pågående naturskyddsutredningen eller Svenska naturskyddsföreningen måtte erhålla uppdrag att utarbeta förslag till vilka ytterligare större vattenfall, som böra avsättas såsom nationalparker».

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för nämnda yrkande, får utskottet hänvisa till motionerna.

Utskottet har i vederbörlig ordning införskaffat utlåtande i ärendet från naturskyddsutredningen.

Rörande *statens förvärv av Tännforsen* får utskottet erinra följande.

I skrivelse den 1 augusti 1940 hemställde vattenfallsstyrelsen om Kungl. Maj:ts godkännande av två vid skrivelsen fogade, under förbehåll om dylikt godkännande, med fru Ellen Lithander och advokaten Erik Selander ingångna avtal om förvärv för kronans räkning av vattenrätt i Tännforsen inom Indalsälvens vattensystem. I skrivelsen lämnades till en början följande uppgifter.

Tännforsen är belägen mellan sjöarna Tännsjön och Östra Noren inom Åre socken av Jämtlands län. Sjöarna utgöra tillflöden till den s. k. Undersåkersälven, en källflod till Indalsälven. Fallhöjden i Tännforsen uppgår till 36,5 meter eller, räknat i enkel strand, 73 meter. Tännforsens högra strand angränsar hemmanet Bosjöedet 1°, vilken fastighet vid ägostyckning tilldelats vattenområdet samt numera tillhör Ellen Lithander. Till Tännforsens vänstra strand gränsar en vid laga skifte å fyllnadsjorden Gravadalen för delägarnas gemensamma räkning avsatt samfälld upplags- och fiskeplats. Fyllnadsjorden Gravadalen tillkommer byarna Björnänge och Viken. Å den Ellen Lithander tillhöriga fastigheten Björnänge 2° belöpa 10,71 procent i fyllnadsjorden och å de Erik Selander tillhöriga fastigheterna Viken 1° och Viken 1° en andel däri av 9,35 procent.

Enligt vattenfallsstyrelsen skulle genom de för godkännande framlagda förvärven kronan komma att bli ägare till sammanlagt 60,03 procent av den totala fallhöjden i Tännforsen, varigenom kronans majoritet i detta

värdefulla fallkomplex tryggades. Det pris, för vilket fallandelarna kunde förvärfvas, utgjorde tillsammans 104 000 kronor, vilket pris med hänsyn till föreliggande utbyggnads- och regleringsmöjligheter syntes skäligt.

Av avtalen framginge, att vattenfallsstyrelsen gentemot Ellen Lithander, som haft en icke obetydlig inkomst å inträdesavgifter från besökande turister och ej velat avstå från denna inkomstkälla, förbundit sig att under en tid av 30 år icke utbygga fallet på sådant sätt eller i sådan omfattning, att fallets eller strändernas skönhetsvärden väsentligt förminskades.

Vattenfallsstyrelsen framhöll, att det, ehuru förvärven i Tännforsen icke vore nödvändiga för tillgodoseende av styrelsens för den närmaste framtiden föreliggande behov av vattenkraft — fallet komme med all sannolikhet icke att utbyggas, förrän om några decennier — syntes styrelsen mycket önskvärdt, att vattenfallet i fråga komme i kronans ägo. Staten ägde de nedanför Tännforsen i Undersåkersälven belägna omkring 40 meter höga Ristafallen och hade sålunda redan stora intressen i älven. Även ur naturskyddssynpunkt finge det anses vara en fördel, att Tännforsen komme i statens hand, emedan det då funnes större möjlighet att avväga, i vilken grad naturskydds- respektive produktiva vattenkraftsintressen borde tillgodoses.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställde vattenfallsstyrelsen, att Kungl. Maj:t måtte dels godkänna ifrågavarande två avtal om förvärv av vattenrätt i Tännforsen, dels av det av riksdagen anvisade anslaget till inköp av vattenfall och fastigheter samt utförande av nyanläggningar ställa till styrelsens förfogande ett belopp av tillhoppa 104 000 kronor för gäldande av de överenskomna ersättningarna, dels ock förordna, att en genom avtalet med Ellen Lithander förvärfvad avstyckning om cirka 6,3 hektar skulle stå under vattenfallsstyrelsens förvaltning.

I skrivelse den 10 augusti 1940 hemställde länsantikvarien i Jämtlands län Erik Festin å föreningen Heimbygdas naturskyddsnämnds vägnar, att vattenfallsstyrelsens framställning icke borde bifallas utan att i stället en utredning borde komma till stånd med syfte att såsom nationalparksområde avsätta Tännforsen med lämpligt kringliggande område.

I skrivelse den 26 september 1940 anmälde vattenfallsstyrelsen, bland annat, att överenskommelse träffats med Ellen Lithander om ett förtydligande tillägg angående den nyttjanderätt till markområdet vid Tännforsen, som hon förbehållit sig. Genom tillägget reglerades närmare den omfattning, vari anordningar för turiströrelsen finge utföras av ägaren till fastigheten Bosjöedet 1².

I proposition nr 46 till 1940 års urtima riksdag föreslog Kungl. Maj:t här efter riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t godkänna ifrågavarande två avtal jämte tilläggsavtal avseende förvärv av vattenrätt i Tännforsen, dels ock medgiva att av anslaget till statens vattenfallsverk för inköp av vattenfall och fastigheter samt utförande av nyanläggningar måtte för gäldande av de i avtalen överenskomna ersättningarna tagas i anspråk ett belopp av 104 000 kronor.

Föredragande departementschefen anförde för egen del i huvudsak följande.

Det ifrågasatta förvärvet av något mer än hälften av vattenrätten i Tännforsen är icke nödvändigt för att tillgodose vattenfallsstyrelsens för den närmaste framtiden föreliggande behov av vattenkraft. Styrelsens förslag ingår endast såsom ett led i styrelsens strävanden att söka förvärva så stor andel som möjligt i de vattendrag, i vilka kronan förut äger intressen. Några planer på en omedelbar utbyggnad föreligga icke. Att frågan om ett förvärv av fallet aktualiserats beror bland annat därpå, att vattenfallsstyrelsen räknat med att fallet skulle kunna komma att förvärvas av något enskilt intresse, därest kronan avvisade tillfället att förvärva vattenrätten.

Vid en framtida exploatering av vattenfallet ligger det i sakens natur, att stor hänsyn måste tagas till det förhållandet, att Tännforsen är ett av Sveriges vackraste och mest kända vattenfall. På grund av sin lättillgängliga belägenhet besökes också fallet årligen av stora skaror av turister. En framtida utbyggnad av fallet bör därför ske på sådant sätt, att fallets stora skönhetsvärden i möjligaste mån bevaras. De naturliga förutsättningarna härför äro ganska goda. Uppenbart är emellertid, att ett tillvaratagande av dessa möjligheter icke kan ske utan att detta i motsvarande mån inkräktar på fallets utnyttjande för energiutvinning. Det föreligger dock större garantier för att en rimlig avvägning mellan naturskydds- och de produktiva vattenkraftsintressena sker, om utbyggnaden äger rum i statens hand än i enskilda intressenters.

Mot den i avtalet med fru Lithander medgivna rätten för henne att under 30 år få ekonomiskt utnyttja fallet såsom turistattraktion kunna givetvis ur vissa synpunkter invändningar resas. Ett förvärv av vattenrätten utan angivna förbehåll skulle emellertid medföra ett avsevärt mycket högre inköpspris. Ett dylikt förvärv är icke försvarligt i nu rådande statsfinansiella läge. Emellertid torde ett förvärv av vattenrätten på nu föreslagna villkor icke innebära hinder för att förhandlingar om nyttjanderättens upphörande sedermera kunna upptagas, därest statsmakterna så skulle finna lämpligt.

Propositionen hänvisades till andra särskilda utskottet, som i sitt utlåtande, nr 38, förklarade det ur skilda synpunkter vara önskvärt, att staten förvärvade den ifrågasatta vattenrätten i Tännforsen. Utskottet hemställde att riksdagen måtte dels bemyndiga Kungl. Maj:t att med beaktande av vissa av utskottet anförda synpunkter godkänna ifrågavarande avtal jämte därtill hörande tilläggsavtal, dels ock medgiva, att av berörda anslag måtte för gäldande av de överenskomna ersättningarna tagas i anspråk ett belopp av 104 000 kronor. Vad utskottet sålunda hemställt, bifölls av riksdagen.

Naturskyddsutredningen har i sitt utlåtande erinrat, att staten enligt nämnda avtal icke ägde vattenfallet i dess helhet. Visserligen hade staten sedermera förvärvat ytterligare en mindre del i fallet. Enligt inhämtade uppgifter omfattade kronans äganderätt för närvarande hela högra stranden och omkring 25 procent av den andra stranden. Utredningen har där efter anført i huvudsak följande.

Frågan huruvida vattenfallet skall bevaras i orört skick eller utbyggas med åtföljande sjöreglering är av stor betydelse för ovanför och nedanför liggande områden. Ovanför Tännforsen ligga ett flertal sjöar, av vilka må nämnas Tännsjön, Gefsjön och Ännsjön. Beträffande Tännsjön och Gef-

sjön samt norr om dessa belägna sjöar och vattendrag torde en reglering icke medföra någon olägenhet för där befintliga naturskyddsintressen. Ännsjön är däremot ett mycket betydelsefullt naturskyddsobjekt. Kungl. Maj:t har den 5 september 1942 med hänsyn till föreliggande förhållanden jämlikt 4 kap. 13 § vattenlagen föreskrivit, att innan vattendomstolen avgör till äventyrs uppkommande mål om vattenreglering i Ännsjön eller annan sjö i den del av Indalsälvens flodområde, som avbördas genom den s. k. Åreälven, frågan huruvida hinder möter mot företaget eller särskilda villkor böra föreskrivas för dess utförande skall underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Vad angår betydelsen av Tännforsens bevarande för nedanför liggande områden må anmärkas, att de staten helt tillhöriga, omkring 40 meter höga Ristafallen möjligen icke kunna med större fördel utbyggas om någon vattenreglering icke skall få äga rum ovanför Tännforsen.

Naturskyddsutredningen ansluter sig i princip till de tankegångar, vilka kommit till uttryck i de föreliggande motionerna. Ur naturskyddssynpunkt måste det anses såsom angeläget att några av de märkliga naturföremål, som våra outbyggda vattenfall utgöra, kunna för framtiden bevaras i sitt ursprungliga skick.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen är frågans lösning emellertid beroende av åtskilliga faktorer. Något avgörande torde därför icke kunna träffas utan en närmare utredning till fastställande av i vilken omfattning och på vilket sätt dessa faktorer spela in i det föreliggande fallet. Motionärerna hava samtidigt hemställt dels om skydd för Tännforsen, dels ock om förslag angående vilka ytterligare större vattenfall som borde bevaras ur naturskyddssynpunkt. Enligt naturskyddsutredningens mening äga dessa två spörsmål sådant samband med varandra att det ena icke kan lösas oberoende av det andra. Utredningen anser det av vikt att en allsidig utredning i ämnet kommer till stånd, vid vilken naturskyddsintressena kunna vägas mot de övriga intressen, som härvid äro av betydelse. Vid en sådan utredning bör alltså dels till en början verkställas en inventering av befintliga outbyggda vattenfall samt undersökas önskvärdheten av deras bevarande ur naturskyddssynpunkt, dels ock därefter i den mån så erfordras klarläggas följderna av ett sådant bevarande med hänsyn till kraftförsörjningen samt ur nationalekonomiska synpunkter i övrigt. Med hänsyn till frågans betydelse för kringliggande bygd torde bland annat ortsintressena böra beaktas. Vad särskilt angår Tännforsen torde jämväl dennas fjällsjöar, närmast Ännsjön, böra bliva föremål för närmare undersökning.

Den form, som skyddet av ett naturföremål av ifrågavarande art bör givas, kan vara föremål för tvekan. De möjligheter som gällande naturskyddslagstiftning härutinnan erbjuder synas icke helt lämpliga. Naturskyddsutredningen har övervägt och kommer att framlägga förslag till väsentliga ändringar i nuvarande bestämmelser om såväl nationalparker som naturminnesmärken. Nya former för skyddandet av naturen torde jämväl komma att föreslås. I naturskyddsutredningens uppdrag ingår tillika att utreda frågan om naturskyddets organisation samt lämplig myndighet för handhavande av de med naturskyddet sammanhängande spörsmålen. Innan slutlig ställning tages till frågan om skyddandet av våra vattenfall kan det vara av värde att avvakta det resultat till vilket naturskyddsutredningen kommer i berörda hänseenden.

En utredning sådan som den av naturskyddsutredningen här förordade torde med hänsyn till de mångahanda olikartade intressen, som därvid skola övervägas, komma att taga tämligen lång tid. Att det slutliga ställningstagandet till frågan om Tännforsens skyddande måste med anledning härav

tills vidare anstå lärer emellertid icke behöva medföra någon risk ur naturskyddssynpunkt. Såsom förut nämnts kan någon utbyggnad av vattenfallet icke ske utan föregående prövning av Kungl. Maj:t. Då utbyggandet tillika är beroende av att särskilt anslag anvisas för ändamålet, har även riksdagen möjlighet att, om utbyggnadsfrågan skulle aktualiseras innan utredningen hunnit slutföras, taga upp frågan om Tännforsens skyddande ur naturskyddssynpunkt till särskild prövning.

Utskottet. Till stöd för sitt yrkande att Tännforsen måtte avsättas såsom nationalpark ha motionärerna anført, bland annat, att medel anvisades av 1940 års riksdag för inköp av Tännforsen i avsikt att få detta vattenfall bevarat för framtiden. Såsom av den föregående redogörelsen framgår, har emellertid statens inköp av fallet icke motiverats uteslutande eller ens huvudsakligen från naturskyddssynpunkt. Staten äger för närvarande ungefär två tredjedelar av vattenfallet. Enligt vad för utskottet upplysts torde övriga delägare i fallet icke vara villiga att för rimligt pris avhända sig sina andelar däri. Med hänsyn härtill och då gällande expropriationslag icke medger inlösen av mark för avsättning till nationalpark, synes det redan på grund härav icke vara möjligt att tillgodose motionärernas önskemål. Utskottet är emellertid medvetet om att den omständigheten, att Tännforsen är det måhända vackraste vattenfall inom landet, som ännu icke är utbyggt, starkt talar för att Tännforsen för framtiden bevaras i outbyggt skick. Huruvida detta skall visa sig möjligt torde emellertid förutsätta en närmare utredning, bland annat angående möjligheterna att förvärva återstående andelar i fallet. Innan några närmare överväganden ske, synes det utskottet lämpligt att avvakta de förslag den pågående naturskyddsutredningen kan föranleda. Av vad nämnda utredning i ärendet anført framgår nämligen, att densamma har för avsikt att framlägga förslag till väsentliga förändringar i nuvarande bestämmelser angående nationalparker samt att föreslå nya former för skyddande av naturen. Även om frågan om Tännforsens bevarande i orört skick sålunda skjutes på framtiden, synes detta dock icke behöva medföra några olägenheter från naturskyddssynpunkt, då staten redan innehar större delen av vattenrätten i fallet och sålunda en utbyggnad av detsamma är beroende av att medel för ändamålet anvisas av riksdagen.

Motionärerna ha vidare hemställt, att förslag måtte utarbetas rörande de ytterligare vattenfall som böra avsättas såsom nationalparker. Vad utskottet i det föregående anført såsom skäl för uppskov med frågan om Tännforsens bevarande, synes utskottet även tala för att en dylik inventering tills vidare bör anstå. Först sedan riktlinjerna för den framtida naturskyddsverksamheten uppdragits, torde en dylik inventering kunna giva något utbyte. Icke heller i detta fall synes ett uppskov medföra några olägenheter för naturskyddsintressena. Såväl vattenfallsstyrelsen som Svenska naturskyddsföreningen torde redan nu äga en ganska god kännedom om de vattenfall, som äro av intresse från naturskyddssynpunkt. Enligt vad utskottet inhämtat pågår redan ett gott samarbete mellan styrelsen och föreningen. Då utskottet förutsätter, att detta samarbete skall komma att utvidgas och att vat-

tenfallsstyrelsen skall finna lämpligt att vid överväganden av utbyggnad av vattenfall, som kunna beröra naturskyddsintressen, på ett tidigt stadium underrätta föreningen härom, torde tills vidare garantier finnas för att naturskyddsintressena på hithörande område bliva tillbörligt beaktade.

Utskottet anser sig sålunda icke böra förordna bifall till motionerna. Utskottet får därför hemställa,

att de likalydande motionerna I: 101 och II: 171 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 20 maj 1948.

På jordbruksutskottets vägnar:

L. TJALLGREN.

Vid detta ärendes slutbehandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar Tjällgren, Carl Edmund Eriksson, Alfred Andersson, Nils Olsson, Hjalmar Nilsson, Svedberg, Hollertz och Osvald; samt

från andra kammaren: herrar Gustafson i Vimmerby, Ericsson i Sör-sjön, Carlström, Lundbom, Andersson i Surahammar, Gustafson i Dädesjö, Larsson i Karlstad och Jacobson i Vilhelmina.

R e s e r v a t i o n

av herr *Jacobson* i Vilhelmina, vilken ansett att utskottet bort tillstyrka det i förevarande motioner framställda yrkandet att Tännforsen med angränsande mark måtte avsättas såsom nationalpark.
